

ДИСКУРСИВНА ОСНОВА НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИМ МОВАМ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Костенко В.Г. , канд. філол.наук (Полтава), Знаменська І.В., канд. філол.наук (Полтава), Сологор І.М., канд. філол.наук (Полтава)

У статті висвітлюються основні аспекти дискурсивної компетенції та її ролі у формуванні комунікативної компетенції. Дискурсивна основа навчання дає можливість розглядати одиниці мови в умовах природної реалізації свого значення, структури та функцій, що сприяє найбільш повному осмисленню мовленнєвої поведінки носіїв мови, що вивчається. Оскільки метою навчання іноземної мови є формування належного рівня комунікативної компетенції студентів, то увага приділяється не формуванню окремих навичок та вмій, а комплексному формуванню складових компонентів комунікативної компетенції.

Ключові слова: комунікативна компетенція, дискурсивна компетенція, дискурс, текст.

В статье освещены некоторые аспекты дискурсивной компетенции и ее роли в формировании коммуникативной компетенции. Дискурсивная основа обучения иностранным языкам дает возможность рассматривать единицы языка в условиях естественной реализации своего значения, структуры и функций, что способствует наиболее полному осмыслению языкового поведения носителей языка, который изучается. Поскольку целью обучения иностранным языкам является формирование достаточного уровня коммуникативной компетенции у студентов, основное внимание следует уделять не формированию отдельно взятых умений и навыков, а формированию составных компонентов коммуникативной компетенции.

Ключевые слова: коммуникативная компетенция, дискурсивная компетенция, дискурс, текст.

The paper focuses on the key aspects of the discourse competence and its role in communicative competence developing. Discourse approach in teaching a foreign language allows to observe the language units and subunits in the conditions of natural circulation of their meaning, structure and functions that promotes the comprehension of native speakers' speech behavior. As the key purpose of foreign language teaching is developing of high level of communicative competence, much attention should be devoted to the developing of various skills forming this type of a competence.

Key words: communicative competence, discourse competence, discourse, text.

На рубежі XX – XXI кардинально змінився соціокультурний та освітній контекст вивчення іноземних мов в Україні, європейських (Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти та інших країнах світу, що зумовлено розвитком сучасної цивілізації з її зростаючими потребами у налагодженні міжкультурної комунікації та інтеграції усіх сфер діяльності людського суспільства. Ці умови визначають єдині принципи та зміст сучасної мовної політики, зміни освітніх концепцій, перехід від традиційних форм навчання до пошуку нових, ефективніших, вимагають суттєвих змін у підході до викладання, перегляду цілей, змісту, методів та освітніх технологій навчання іноземним мовам у вищих навчальних закладах. У відповідності з Національною доктриною розвитку освіти в Україні система неперервної мовної освіти має забезпечити можливість практичного володіння хоча б однією іноземною мовою, що передбачає опанування лінгвістичним компонентом мови у нерозривному поєднанні з соціокультурним компонентом та прагматичною ефективністю. Це повністю узгоджується з Загальноєвропейськими рекомендаціями, за якими “користувачі мови – це члени суспільства, які мають виконувати певні

завдання у певних умовах, специфічному оточенні та в окремій сфері діяльності і, завдяки реалізації комунікативних мовленнєвих компетенцій, досягати бажаного результату” [3:34].

На сучасному етапі вирішального значення набуває той факт, що майбутній фахівець повинен володіти іноземною мовою як засобом міжкультурного діалогу, що передбачає формування у нього належного рівня іншомовної комунікативної компетенції. Комунікація розуміється як процес спілкування в усній чи письмовій формі, когнітивна сутність якого полягає в обміні інформацією та її оцінюванні [1]. Отже, комунікативна компетенція вважається сформованою, якщо “майбутній фахівець використовує іноземну мову, щоб самостійно отримувати й розширювати свої знання і досвід” [2: 28].

Комунікативна компетенція є поняттям складним, багатоаспектним, у сучасній соціолінгвістиці її розглядають як систему, що виконує функцію балансування існуючих мовних форм, які визначаються з опорою на мовну компетенцію комуніканта на тлі певних соціальних функцій [4]. Комунікативна компетентність означає те, що кожному висловлюванню притаманні свої правила, які підпорядковуються загальним правилам граматики, і засвоєння яких забезпечує спроможність використовувати мову в процесі комунікації. Суть комунікативної компетентності розкривається через прагматичний, дискурсивний та інформативний компоненти. Під прагматичним (стратегічним) розуміють правила входження в контакт із співрозмовником, здатність підтримувати його упродовж усього процесу спілкування та логічно завершити. Іншими словами, комунікативна прагматичність означає готовність передавати комунікативний зміст у конкретній ситуації спілкування. Відомий український психолог В.А. Семиченко цю готовність пояснює наявністю (сформованістю) такої особистісної якості людини, як контактність (здатність перебороти психологічні бар’єри спілкування, розпочати його, підтримувати упродовж певного часу і логічно завершити). На заняттях з іноземної мови така

готовність пов'язана, як правило, зі спроможністю студента оперативно орієнтуватися в комунікативній стратегії іншомовного висловлювання, тобто умінням адаптувати мовленнєво-мисленнєві процеси до умов, заданих ситуацією спілкування. Під дискурсивним компонентом розуміють правила побудови змісту конкретного висловлювання. Дискурсом називається форма комунікативного змісту («що сказати» і «як сказати»), що завше адресується співрозмовнику, слухачеві або читачеві, і характеризується такими якостями: зв'язністю, логічністю, організацією. Зазначені якості дискурсу особливо примітні в писемному мовленні, а в усному більш важливі такі, як лексико-граматичний зв'язок, змістова логічність і відповідна організація висловлювання. Інформаційний компонент спрямований на засвоєння змістового предмета спілкування. У процесі його формування на заняттях з іноземної мови студент отримує набір необхідних понять, що описують ту чи іншу ситуацію, інформацію з минулого досвіду у вигляді знань і взірців поведінки, знання навколишньої дійсності, здатність описати її і своє ставлення до неї в іншомовній формі, загальний кругозір тощо.

Комунікативної компетенції студенти набувають при вивченні мови за комунікативним методом, основу якого складає переорієнтація з форми на функцію, з лінгвістичної компетенції на комунікативну, з мовної правильності на спонтанність та автентичність, тобто природність комунікації.

Комунікативна компетенція включає в себе кілька субкомпетенцій [6]. Однією з найбільш значимих та комунікативно релевантних є дискурсивна компетенція, яка передбачає знання різних типів дискурсів та правил їх побудови, а також уміння створювати їх та розуміти, враховуючи різноманітні ситуації спілкування (Дрідзе Т.М., Караулов Ю.Н.). У сучасній лінгвістиці дискурс визначають як складне комунікативне явище, що, окрім тексту, включає ще й екстралінгвістичні фактори (знання та уявлення про світ, установки, цілі адресата), необхідні для відповідного розуміння тексту.

На відміну від тексту, дискурс є, насамперед, зразком реалізації певних комунікативних намірів у контексті конкретної комунікативної ситуації та стосовно певного партнера, представника іншої культури, вираженої доречними в цій ситуації мовними та позамовними засобами. При цьому адекватність мовленнєвої поведінки комунікантів визначається успішністю мовленнєвої взаємодії, тобто досягненням комунікативної мети, а також відповідністю правилам вербальної та невербальної поведінки, характерними для певної лінгвокультурної спільноти.

Дискурсивний підхід у дослідженні мовних явищ, що відображає процесуально-результативну єдність мовленнєвої діяльності в сукупності її мовних і немовних складових, сприяв перегляду методів та методик викладання іноземної мови. Відповідно в теорії та практиці викладання іноземних мов виникла ідея щодо того, що саме текст – джерело інформації про дискурс, є центральною ланкою в процесі комунікації, складним знаком, утвореним зі смислових елементів, поєднаних комунікативною інтенцією автора в ієрархічну структуру [5:91], і саме текст повинен стати основною одиницею навчання мовленнєвому спілкуванню.

Перехід до тексту та речення не передбачає власне кількісного переважання текстового матеріалу. Насамперед, мова йде про якісно новий напрямок у використанні текстів на заняттях. Дискурсивна основа навчання дає можливість розглядати одиниці мови в умовах природної реалізації свого значення, структури та функцій, що сприяє найбільш повному осмисленню мовленнєвої поведінки носіїв мови, що вивчається. Текстову компетенцію можна визначити як здатність сприймати, розуміти та породжувати текст (усний чи письмовий). Дискурсивна компетенція являє собою більш широке поле діяльності, яке, окрім суто лінгвістичних умінь та навичок, передбачає володіння соціокультурним регістром, який можна визначити як сукупність типових або специфічних мовленнєвих формул, комунікативних моделей або структур, апробованих соціально і таких, що концентрують у собі мовленнєвий досвід учасників комунікації.

Формування таких важливих комунікативних складників як граматична та стилістична автентичність мовлення студентів є одним з найактуальніших завдань навчання іноземним мовам. Навіть незважаючи на пристойний рівень знань з граматики, студенти не завжди відповідним чином добирають граматичні конструкції, мовленнєві формули. Значні труднощі виникають і під час вибору стилістично виправданих лексичних засобів, оскільки у студентів майже не сформовано уявлення про системну організацію лексики. Так, використовуючи з дидактичними цілями англомовні тексти професійно релевантних жанрів, таких як наукова стаття, стаття з довідника, діловий лист, фрагменти навчальних текстів, слід звернути увагу на низку конвенцій, притаманних британській медичній спільноті, наприклад, на строгі обмеження щодо вживання наказового способу, категоричності висловлювання, повного категоричного заперечення, уникання вживання слів з негативним значенням, заперечних часток, заперечних конструкцій тощо. Тому дискурсивна основа навчання іноземним мовам є одним зі способів вирішення подібних проблем. Це сприяє розвитку у студентів лінгвістичної спостережливості у різних контекстах, що, у свою чергу, веде до усвідомленого сприйняття відповідних стилістичних, лексичних засобів, граматичних структур, та до відповідного їх застосування при породженні текстів. При дискурсивному підході слід звернути увагу студентів на взаємозв'язок між мовною формою, її змістом, функцією, ситуацією спілкування. Отже, дискурсивна компетенція особистості реалізується у виконанні різних видів мовленнєвої діяльності, а саме: сприйманні, усвідомленні, відтворенні (усне чи письмове). Набуття навичок творення / сприйняття дискурсу передбачає три етапи: а) ознайомлення (вступна бесіда викладача з посиланням на комунікативну мету спілкування, представлення дискурсу, контроль розуміння, аналіз ситуації); б) тренування (сприйняття та аналіз кількох дискурсів одного типу, вправи для закріплення мовних засобів, відтворення дискурсів); в) практика: кероване спілкування (творення /розуміння дискурсів), вільне спілкування (творення / розуміння акту

спілкування з використанням вивчених типів дискурсів на основі проблемної ситуації іншомовного культурного середовища).

Кожен з цих типів діяльності може бути пов'язаний з текстами в усній або письмовій формах, або в обох. Для створення комунікативної мотивації необхідно створювати сприятливі дидактичні умови, використати особистісну індивідуалізацію, що припускає врахування контексту діяльності студента, його життєвого досвіду, сфери його інтересів, бажань, духовних потреб, світогляду, емоційно-почуттєвої сфери й статусу особистості в колективі.

Із зазначеного вище випливають такі методичні висновки: студенти, зокрема ті, які вже мають допороговий (Waystage) чи пороговий (Threshold) рівень володіння іноземною мовою, не повинні завчивати тексти як зразки мовної реалізації певного смислу / теми, натомість, їх слід навчати сприймати та створювати дискурси, беручи до уваги комунікативну мету та ситуацію спілкування. Мовленнєві уміння, необхідні для виконання цих дій, досить складні, тому їх формування потребує цілеспрямованого неперервного, систематичного навчання, створення сучасного методичного арсеналу викладача.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бориско Н. Ф. «Общевропейские компетенции владения иностранным языком: изучение, обучение, оценка». Анализ некоторых аспектов// Іноземні мови. – 2005. – № 1. – С.8-14.
2. Бородіна Г.І. Комунікативно-орієнтоване навчання іноземної мови у немовному вузі // Іноземні мови. – 2005. – № 2. – С.28-31.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. – К.: Ленвіт, 2003. – 213 с.
4. Инханян Н.Б. Лингвистические основы формирования в языковом педагогическом вузе лингвосоциокультурной компетенции // Іноземні мови. – 1995. – №3 – 4. – С.69-74.

5. Фельдман В.Е. Дискурс и дискурсивность // Вестник Новгородского ун-та. Серия «Филол. науки», – Н.Новгород, 2003. – С.89-93.
6. Hymes D.H. On communicative competence. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1971. – 213 p.